NOTE

CÎTEVA PĂRERI DESPRE LIMBA ROMÎNĂ LITERARĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA (II)*

Literatura românească — în sensul larg al cuvîntului — își schimbă radical fizionomia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Alături de cărțile bisericești și de cele istorice — aproape exclusive pînă acum — își fac loc genuri noi, reprezentate de numeroase tipărituri: literatura beletristică, cea științifică și filozofică, literatura epistolară etc. Scriitorii[1] vorbesc acum, pentru întîia oară, de *existența mai multor stiluri ale limbii*. Heliade, pentru care stilul era „felul sau chipul alcătuirii ce întrebuințează cineva în scriere" încearcă, cel dintîi, *o clasificare a stilurilor limbii*; în raport direct cu „talentul și profesia autorului" am avea, după el, un stil *filozofic*, unul *istoric* unul *retoric* și, în sfîrșit, un stil *poetic*. Heliade a văzut just cînd a susținut că delimitarea aceasta nu poate fi absolută; autorul, arăta el, poate folosi în aceeași operă stiluri diferite, întrebuințarea diverselor stiluri fiind determinată de obiectul comunicării sale[1]. De exemplu „într-o poemă filosofică de multe ori intră oarecare fapte istorice și observații tehnice" [2].

În aceeași perioadă, Diaconovici-Loga scria: „altul este stilul epistolarnic, altul istoricesc, altul oraticesc și iar altul curial, sau stilul de curte" [3].

Dar scriitorii epocii nu se rezumă doar la semnalarea, generală, a existenței mai multor stiluri ale limbii. Ei încearcă să *caracterizeze fiecare stil al limbii*, să-l delimiteze de celelalte stiluri. Desigur, nu ne putem aștepta încă la delimitări și caracterizări complexe, aprofundate; dar unele observații sînt remarcabile prin justețea lor. Astfel, Heliade semnalează diferența dintre topica limbii comune și cea folosită de scriitori în cărțile de literatură beletristică: „Unii zic că limba noastră cere zicerile [= cuvintele] în rînduială firească; adică s-au gîndit numai la limba norodului... Dar toate noroadele au vorbe în rînduială firească, și nimic n-a oprit pe autori, spre a păstra armonia, spre a da o putere frasurilor lor, să-și împletească și să schimbe locul zicerilor" [4].

În interiorul *stilului literaturii beletristice se fac delimitări* între diverse categorii de creații, de exemplu între proză și poezie; „Proza este limba firească, așa precum vorbiți... Versurile sînt o altă limbă mai înaltă și mai puțin firească. Ele se deosebesc de proză pentru că sînt măsurate" [5]. Chiar în poezie

---

* Nota de față a folosit o parte din materialul adunat de colectivul care întocmește, în prezent, la Institutul de lingvistică din București, *Bibliografia limbii române literare*.

[1] *Curierul românesc*, 1834, nr. 73, ianuarie 18, p. 290—292 și nr. 74, ianuarie 21, p. 295—296.

[2] *Regulile sau grammatika poezii*, București, 1831, p. 37.

[3] *Epistolariul românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori* ..., Buda, 1841, p. 3.

[4] Omer, *Iliada*, trad. de D. C. Aristia, t. I, București 1837, p. XVIII.

[5] Popescu Vasile, *Întîiele cunoștințe pentru junimea moldovană care învață limba franțeză*, Iași, 1836, p. 211.

BDD-A10418 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:09 UTC)

„felurimile şi chipurile stilului sînt nemărginite" [1]; de aceea, Heliade vorbeşte de caracteristicile stilistice ale poeziei epice, ale poeziei dramatice, ale poeziei didactice etc.; de pildă, stilul fabulei „trebuie să fie simplu, familier, glumeţ, graţios, firesc, şi mai cu deosebire naiv... Fabula cade cu totul... cînd va fi scrisă întru un stil măreţ şi înalt" [2]. La rîndul lui, Gheorghe Asachi afirmă că poezia fiind „productul cel mai ales a cugetării prin simţire înălţată", trebuie, mai mult decît proza, „să răsune prin ziceri elegante şi armonioase" [3]. *Studierea stilului poetic începe să fie inclusă şi în programele de învăţămînt*; astfel, lucrările din 1832 „Ale obicinuitei Obşteştii Adunări" recomandă profesorilor să predea „pentru poezia de obşte [= populară], pentru facerea versurilor", precum şi „*pentru limba poetică*" (p. 80). Din această epocă datează şi *cele dintîi observaţii asupra limbii unor scriitori izolaţi*. Personalitate cu totul prodigioasă, Heliade face remarci asupra limbii folosite de Ţichindeal [4], de Barbu Mumuleanu [5], de Bolliac [6], Iancu Văcărescu [7], Grigore Alexandrescu [8] etc.; I. Genilie, la rîndul său, se ocupă de stilul lui Grigore Alexandrescu şi Catina [9], de limba lui Negruzzi şi Asachi [10]. Costache Negruzzi ia în discuţie limba folosită de uitatul Daniil Scavinschi [11]; Niculae Bălcescu vorbeşte despre stilul cronicarilor romîni [12], iar G. Seulescul, editor al Hronicului lui Dimitrie Cantemir, face observaţii asupra limbii acestuia [13]. Toate observaţiile sînt încă sumare şi mai mult generale. Astfel, fabulele morale ale lui Ţichindeal sînt remarcabile fiindcă „coprind o limbă cît se poate pe acele vremi mai corectă şi mai rumînească, generală"; Scavinschi e lăudat pentru curăţenia limbii sale, într-o perioadă „cînd era de bun gust a împestriţa limba şi a presăra unde şi unde cîte un „catadicsescu", cîte o „evghenie"... „Despre Cantemir se scrie: „stilul autoriului... în privirea [= privinţa] sintacsului... este destul de figurat"; în privinţa lexicului, Hronicul „poartă în sine nu puţine anticvităţi ale romînizmului"; în scriere abundă „cuvintele latine" precum şi „vechile [= arhaismele] romîneşti". Un articol nesemnat remarcă, la 1830, geniul poetic al lui Cîrlova, arătînd că noul poet „făgăduieşte mult pentru limba rumînească cea atît de frumoasă subt pana lui cea povăţuită de o muză voitoare de bine" [14]. Multă vreme însă studiile asupra limbii şi stilului scriitorilor nu vor fi mai explicite decît cele amintite.

În această epocă se identifică, pentru întîia oară, existenţa unui *stil ştiinţific*. Medicina, ştiinţele naturii, matematica etc. sînt reprezentate prin numeroase tipărituri; autorii acestor tipărituri, aproape fără excepţie, vorbesc despre un lexic specific al ştiinţelor. „Terminii, ce se vor vedea în această cărticică ca streini — scrie autorul unei broşuri din domeniul medicinei — nu sînt introduşi din dorinţă-mi a-mi împestriţa limba vrînd să arăt că ştiu doară şi altele streine; dar *nuoa ştiinţă a trebuit neapărat să aducă cu sine şi nuoi termini*, pe care i-am primit şi m-am străduit a-i rumîni cît s-a putut mai pe înţeles şi după geniul limbii noastre" [15]. Străduinţa compuitorilor merge totuşi spre înlăturarea barierelor tranşante dintre limbajul ştiinţific şi limba comună; idealul, adesea exprimat în prefeţe, este acela de a expune materialul de specialitate într-o limbă accesibilă. Astfel, I. Vălceleanu, autor al unei cărţi despre măsurători, afirmă: „*n-am luat un stil de matimatic*; m-am coborît pînă la clasul cel mai de jos şi am scris astfel cum să

---

[1] Eliad, I., *Regulile sau grammatika poezii*, p. 11.

[2] *Ibid.*, p. 58.

[3] *Poezii* a lui aza G. Asachi, Iaşi, 1836, *Înainte-cuvînt*.

[4] D. Tichindeal, *Filozofice şi politice prin fabule învăţături morale*, Bucureşti, 1838, p. XI.

[5] *Poezii* ale lui Paris Mumuleanu, Bucureşti, 1837, p. I–VII.

[6] *Curierul romînesc*, 1845, nr. 2, ianuarie 5, p. 6–8.

[7] *Ibid.*, 1830, nr. 80, ianuarie 10, p. 335–338 şi nr. 81, ianuarie 12, p. 339–342.

[8] *Curierul de ambe sexe*, ed. a II-a, Bucureşti, 1862.

[9] *Universu*, 1846, nr. 46, noiembrie 10, p. 183.

[10] *Supliment* la nr. 73 din *Cantor de avis şi comers*, 838, mai 13, p. 5.

[11] *Curierul de ambe sexe*, periodul II, 1838–1840, nr. 3, ediţia a II-a, 1864, p. 50.

[12] *Magazinu istoricu pentru Dacia*, 1845, t. I, p. 12.

[13] D. Cantemir, *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, Iaşi, 1835–1836, vol. I, p. XVII, vol. II, p. IV.

[14] *Curierul romînesc*, 1830, martie 23, p. 16

[15] D. I. Seben i, *Sculamentul bărbaţilor şi femeilor cu doctoriile sale* ... Bucureşti, 1837, p. IX.

BDD-A10418 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:09 UTC)

fiu înțeles" [1]. Scriind despre cometă și despre sistemul solar, Ioan Sibineanu nu se adresează specialiștilor („publicului astronomicesc", cum îi numește el): „pentru aceia *m-am străduit cu cît mai simplă și mai curată de toate socotelele matematice să o prepun* spre înțelegerea și celui mai slab" [2]. Ștefan Vasile Piscupescu afirmă în precuvîntarea altei opere științifice: „am păzit în toată scrierea mea frasul cel de obște cunoscut și obicinuit în limba cea simplă vorbitoare" [3].

Limba romînă era însă săracă în termeni științifici; numeroase condeie se plîng de această sărăcie: „cu mare greutate s-a scris și se scrie asemenea cărți, într-o limbă săracă de cuvinte... și *nerostite de științe*" [4]. I. T. Albineț, traducător al unui manual de *Macroviotică seau regule pentru păstrarea sănătății și prelungirea vieței* (Iași, 1838) arăta, de asemenea, că „limba noastră.... nu este lucrată în aflarea și compunerea cuvintelor trebuincioasă la îmbrăcarea ideilor aflătoare în acest ram de știință (cf. *Înainte cuvîntarea*). Se propune ca terminologia științelor să fie îmbogățită cu împrumuturi din limba latină și din cea grecească. J. Ch. Cihac scria în acest sens: „*Fiind limba aceasta încă nu îndestul cultivită, spre a să putea rosti deplin despre științe*, apoi am fost nevoit a întrebuința multe cuvinte din acea latină și grecească, prin a căror agiutoriu, limba cu vreme fără îndoială mult să va înavuți" [1].

Tot acuma se recunoaște existența, în limba romînă, a unui *stil al operelor filozofice*. În prefața la *Doe nuvele morale* (București, 1850), traducătorul din limba franceză, I. M. Poenaru, afirma: „*O scriere dar atît de filosofică... fără îndoială că nu se poate scrie ca limba din piață*. O limbă, ca și un vestmînt, nu poate fi filosofică... cînd va fi inconsecuentă și cîrpită cu petece eterogene" (p. 4). A. T. Laurian, unul dintre creatorii terminologiei filozofice moderne în limba romînă, manifestă adesea interes pentru conturarea și întărirea noului stil. Traducînd *Manualul de filosofie* al lui A. Delavigne, Laurian arată că, deși autorul a folosit un „stil simplu, pe cît poate fi stilul filosofic", transpunerea în romînește s-a făcut cu greutate, din cauză că limba romînă nu avea „termini formați pe care să-i fi putut întrebuința fără greutate și fără frică de neologismi"; de aceea traducătorul subliniază necesitatea „*de a forma o limbă filosofică*" [6]. Cu un an înainte de aceste afirmații, în 1845, același Laurian anunța tipărirea mai multor opere filozofice în care „traducătorul s-a silit să întrebuințeze o limbă cît mai curată romînească, cît mai corespunzătoare testului original și mai *statornică în privința termenilor științifici*" [7].

Surprinzător de numeroase sînt, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cărțile și broșurile care conțin îndrumări pentru alcătuirea a tot felul de scrisori. În cîteva *Epistolare* întîlnim unele considerații lingvistice interesante; aceste considerații echivalează cu recunoașterea unui *stil epistolar* bine delimitat, cu caracteristici specifice. Într-unul dintre aceste *Epistolare*, datînd din 1840, găsim următoarele afirmații semnificative: „*prețul stilului epistolaricesc stă în simplitate, într-o lăsare a cugetării în voia sa, și chear în neîngrijire, numai să nu fie amestecată cu greșele*" [8]. Mai analitic, Sava Popovici scrie în prefața unui *Epistolar* tipărit la 1847: „*Se cere ca stilul epistolar să fie lucrat mai cu acurateță, și zicerile alese, bine așezate, după firea limbei... Cu toate acestea scrisorile să nu fie meșteșugite și stilul silit, ci firești, slobode, și lesne de înțeles... Stilul epistolar trebuie să fie: scurt, deslușit și corect*" [9].

Stilul cărților bisericești este însă considerat, de departe, ca cel mai constituit dintre

[1] *Învățături de neapărată trebuință* [sic] *pentru ori-ce măsurător* ... București, 1845, p. II.

[2] *Despre vestita comeia anului 1834. Și despre sistema soarelui*, Buda, 1833, p. 10–11.

[3] *Apele metalice ale Ruminii mari cercetate, descrise și însoțite cu o Dietetică și Macroviotică*, 1837, prefață.

[4] St. V. Piscupescu, *Oglinda înțelepciuni cunoștința sinesului coprinzătoare de antropologie și cosmologie*... București 1843, p. XI.

[5] *Istoria naturală*, Iași, 1837, p. 1; cf. aceeași idee la St. V. Piscupescu (scris Episcupescul), *Practica doctorului de casă*, București, 1846, p. II.

[6] A. Delavigne, *Manual de filosofie*, București, 1846, p. I–IV.

[7] *Cuvîntu acalemicu* ... București, 1845, în *Înștiințare*, aflată la sfîrșitul cărții, p. I–III.

[8] *Epistolar de mînă* ... tradus de S. C., Craiova, 1840, *Prefață*.

[9] *Epistolar sau carte de învățătură pentru deprinderea în corespondințe și scrisori* ... Sibiu, 1847, p. 1–2.

BDD-A10418 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:09 UTC)

tilurile limbii romîne literare; el este dat adesea ca model pentru unitatea desăvîrșită ce-l caracterizează: „*Cărțile bisericești tipărite în osebite epohe* — scrie *Albina Românească* — *prin tustrele provințiile Daciei, au păstrat... uniformitatea* [= unitatea] *graiului*, legînd pe romîni între sine național" [1]. Aceeași revistă afirma, 5 ani mai tîrziu, în 1844: „Uniformitatea limbei vechi bisericești a șepte milioane romîni, din deosebite provinții, ni impune datoria a ni feri de disbinarea acestei limbi"[2]. Heliade credea că limba bisericii este o „limbă desăvîrșită și... formată" [3]. Scriitorul susține, de altfel, că limba literară și stilurile limbii literare sînt datoare să ia ca model unitatea și exemplaritatea stilului cărților bisericești. Iată una dintre afirmațiile sale în acest sens, poate cea mai semnificativă: „Toată națiia are dialectele sale deosebite; dar limba literală este una la toți învățații acelii națiI. Limba rumînească se desparte și ea în deosebite dialecte, însă limba bisericească este tot aceea și la romîni [= munteni], și la moldoveni, și la transilvăneni. *Singurul mijloc ca să ne unim la scris și să ne facem o limbă generală literală este să urmăm limbei cei bisericești și pe tipii ei să facă cineva limba filozofului, matematicului, politicului.*" [4]

★

Sumarele observații făcute în nota de față arată că, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, se înfiripaseră mai multe stiluri ale limbii romîne literare.

Într-o notă viitoare vom încerca să oglindim frămîntarea scriitorilor din această perioadă în jurul problemei traducerilor.

Mircea Seche

[1] *Albina românească*, X, 1839, nr. 51, supliment, iunie 29, p. 209–212.

[2] *Ibid*, XVI, 1844, nr. 6, ianuarie 20, p. 21.

[3] *Curierul românesc*, 1839, nr. 122, iulie 26, p. 418.

[4] *Muzeu național*, 1836, nr. 37, noiembrie 18, p. 147.

BDD-A10418 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:09 UTC)